

UOT: 005-027.21

JEL: G30

NƏCƏFZADƏ A. M.

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin magistrı (UNEC)

MALİYYƏ MENECMENTİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ VƏ HƏLLİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi: Tədqiqatın məqsədi maliyyə menecmenti və onun səmərəli təşkili xüsusiyyətlərini, eyni zamanda müəssisələrin maliyyələşdirilməsinin təkmilləşdirilməsinə dair elmi konsepsiyanı işləyib hazırlamaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası: Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını iqtisad elminin klassiklərinin və aparıcı iqtisadçı alimlərin əsərləri, bazar iqtisadiyyatının prinsip və qanunauyğunluqları təşkil edir.

Tədqiqat işində müqayisə, elmi abstraksiya, məntiqi ümumiləşdirmə, statistik təhlil, proqram məqsədli yanaşma və s. üsullarından istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın nəticələri: Maliyyə menecmentinin səmərəli təşkilinin iqtisadiyyatdakı rolunu araşdıraraq onun maliyyələşdirmə problemləri tədqiq olunmuşdur. Tədqiqatlar nəticəsində bir sıra təkliflərlə əks olunur ki, həmin mülahizə və təkliflərin qəbulu Azərbaycanda müəssisələrinin inkişafını sürətləndirə bilər.

Açar sözlər: *maliyyə, müəssisə, menecment*

GİRİŞ

Maliyyə menecmenti firmanın (müəssisənin) qarşısında duran məqsədlərə nail olmaq baxımından müstəsna rol oynayır. Müəssisə maliyyəsinin idarə edilməsi sisteminin formalaşması və strukturlaşması onun qarşısında duran məqsədli tapşırıqların prioritetliyi əsasında həyata keçirilir. . Aydındır ki, ümumi halda iqtisadi məqsədlərin məcmusu haqqında danışmaq olar. Həmin məqsədlərə nail olunması firmada maliyyə menecmenti sisteminin uğurla fəaliyyət göstərməsi, xüsusilə müflisləşmə və iri maliyyə uğursuzluqlarından qaçmaq, rəqiblərlə mübarizədə liderlik, istehsal həcmnin artırılması və realizasiyası, maksimum mənfəətin əldə edilməsi, əmtəə bazarında müəyyən paya malik olması əlamətlərinə xidmət edir. Müxtəlif vəziyyətlərdən asılı olaraq bu və ya digər kəmiyyət, yaxud keyfiyyət göstəricilərinin məqsədyönlülüynü əsaslandırmaq olar. Konkret situasiyadan, fəaliyyət növündən, firmanın, yaxud layihənin təyinatından və digər vəziyyətlərdən asılı olaraq bu və ya digər meyarlar çıxış edə bilər. Ən ümumi halda kapitallaşmanın artırılması və mənfəətin dayanaqlı alınmasına yönəldilən baza yanaşmasından söhbət gedə bilər. Bu yanaşmaya uyğun olaraq firmanın maliyyəsinin idarə edilməsi sisteminin məzmunu və əsas məqsədi səmərəli maliyyə siyasətinin köməyiylə onun sahibkarının sərvətini maksimum artırmaqdan

ibarətdir. Bu məqsədin kəmiyyətə təsdiqi firmanın səhmlərinin bazar qiymətinin artırılmasında təzahür edir. Başqa sözlə, əsas meyar - firmanın səhmlərinin qiymətinin artan tendensiyasıdır, yaxud bazar kapitallaşmasının artımıdır.

Müəssisənin maliyyə menecmentinin mövcud problemlərinin həlli yolları

Maliyyə menecmenti problemlərinin əhəmiyyət dərəcəsi baxımından bölüşdürülməsi aşağıdakı şəkildə mümkündür:

- maliyyə axınının idarə edilməsi (pul kütləsi) 25%;
- maliyyə planının tərtib edilməsi, büdcə planlaşdırma 17%;
- menecment uçot sisteminin inkişafı 14%;
- böhranın idarə olunması 10%;
- maliyyə-iqtisadi strategiyanın inkişafı 5%;
- xərclərin idarə edilməsi 4%;
- maliyyə xidmətlərinin təşkilati strukturu 3%;
- digər vəzifələr 22% [5]

Nağd çətinliyə görə pul axınının idarə edilməsi məsələsi maliyyə menecment sahəsinin ən problemli yeridir. Maliyyə sahəsində çətinliklər digər istiqamətlərdən də yan keçmir: planlaşdırma, böhran idarəçiliyi, maliyyə xidmətlərinin təşkilati strukturu, menecment uçotu və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu maliyyə problemlərinin tam siyahısı deyil. Bundan əlavə, qeyd etmək lazımdır ki, bu çətinliklər müəssisə

miqyasında müxtəlifdir, oxşar problemlər qırx işçisi olan müəssisələrlə altı min işçisi olan müəssisələri birləşdirir. Pul vəsaitlərinin hərəkəti maliyyə idarəçiliyində ən çətin məsələ olaraq başda gəlir, bu səbəblə onun qiymətləndirilməsinə yalnız müəyyən bir müəssisənin rəhbərləri deyil, kifayət qədər müxtəlif mütəxəssislər maraq göstərmişdir. Heç kimə sirr deyil ki, "canlı" pul müəssisənin ümumi gəlirindəki pula faizcə nisbətdə olduqca balaca bir faizə malikdir, firma üçün bu mənfi nəticədir. Beləliklə, borcları ödəmək üçün nəzərdə tutulan müddətlər artıqca, mövcud borcun artımını müşahidə edə bilərəm (büdcəyə, müəssisənin işçilərinə və s.). Maliyyə menecmentinin üzləşdiyi digər çətinliklər arasında müəssisənin rəhbərliyinin yaxşı inkişaf etmiş bir strategiyasının olmamasını da daxil etmək lazımdı, günümüzdə bu ağır səhv marketinq siyasətində qiymət və digər sahələrdə çoxlu sayda pozuntuya yol açır. Ölkəmizdə yaranmış iqtisadi vəziyyət, dünya miqyasında maliyyə idarəçiliyinə mənfi təsir göstərməyə bilməz. İqtisadiyyatda qeyri-sabitlik uzunmüddətli proqnozlar verməyə və kompleks sxemlər tətbiq etməyə imkan vermir.

Əlbəttə ki, maliyyə idarəçiliyinin problemərini tez bir zamanda müəyyənləşdirmək və onların qarşısını almaq, bundan başqa müxtəlif diaqnostik tədbirlərin həyata keçirilməsinə ehtiyac var: müəssisənin monitorinqi, əldə edilmiş nəticələrin və digər tədbirlərin tədqiqi. Həmçinin, məsələn, pul köçürmələrinin ciddi planlaşdırılması, ödəniş təqvimləri düzəlməli və daha da artmalı, müxtəlif ödənişlər həyata keçirilməlidir. Maliyyə və iqtisadi böhranlar sənaye müəssisələrinin potensialına mənfi təsir göstərir: (və ya ümumiyyətlə dayandırır) investisiyalar, proses və məhsul yenilikləri dayanır, əsas kapital köhnəlmiş və tükənmiş olur, elmi və texniki inkişaf aradan çıxır, ixtisaslı kadrlar və gənc işçilər işdən çıxır və s. Bazar iqtisadiyyatının bütün üzvlərinin cəlb edilməsi və təşəbbüskarlığı artırmaq üçün dövlət bir sıra işlər görmüşdür: makroiqtisadi islahatlar: qiymət siyasətinin dəyişdirilməsi, bankçılıq, qiymətli kağızlar bazarının inkişafı və s. Yeni anlayışların inkişaf etdirilməsi problemləri ön plana çıxır, menecment, tənzimləmə, planlaşdırma, müəssisənin çevik inkişafı olmadan həlli mümkün deyildir. [1; s.3]

Müəssisə rəhbərliyi pul və resursların hamısını səmərəli idarə etmək imkanına malikdir. Əlavə olaraq, daxili mənafeyi yerinə yetirmək və ona dair proqnozlar vermək xarakterik istehsal funksiyalarının keçirilməsinin, bunları qorumaq üçün tədbirlər həyata keçirmək funksiyalarına malikdir. Menecerlər istehsalın iqtisadi təhlükəsizliyini təmin etməlidirlər, müəssisənin perspektivlərinə təsir edən xarici və daxili məşəli təzahürlər, təhdidlərə qarşı tədbirlər görməlidirlər. Rusiya müəssisələrinin maliyyə və iqtisadi nəticələrinin təhlilindən müasir şəraitdə aydın olur ki, onların vəziyyətinin ağırlaşması kifayət qədər peşəkarlığın olmaması ilə bağlıdır, biznes fəaliyyətinin idarə olunması üçün sisteməlik yanaşmanın olmaması da buna səbəbdır. Tutarlılıq olmaması, istifadə olunan metodların aşağı səmərəliliyi və istifadə olunan maliyyə resursları vəziyyətinin pisləşməsinə səbəb olur. Maliyyə idarəçiliyinin əsas cəhətləri iqtisadçı V.M.Popova görə aşağıdakılardır:

- Aydın məqsədlərin olmaması, rəhbərlik tərəfindən müəssisənin vəzifələrini anlamamaq;
- Cari xərclərə (insanlara, hakimiyətə və s.) ehtiyacların müəyyənləşdirilməsi problemləri;
- Planlar və fondlar artıq “yuxarıdan” endirilmir və müəssisənin özü də rəhbərlik etmir;
- Bazar;
- Əksər müəssisələrin hüquqi şəxslərə etibarlı məlumatları doğru yerdə, doğru ünvanla təqdim etmək üçün bir sistemə malik deyil. [2]
- Bu parametrləri siyahıya əlavə edə bilərsiniz:
- maliyyə planları “çevik” deyildir;
- müəssisə içi maliyyə planlaşdırma sahəsində tənzimləyici çərçivənin az inkişafı;
- müəssisələrdə menecment qərar qəbul etmə mərkəzləri aydın şəkildə fərqlənmir;
- çox variantlı illik istehsal proqramının inkişafı (“qərar ağacı”);
- səhv qərarlar qəbul edilən risklərin qiymətləndirilməsinin metodologiyasının olmaması
- müəssisənin idarə edilməsi.

Büdcə problemləri

Təcrübə göstərir ki, maliyyə sistemi biliklərinin ətraflı olmaması Rusiya müəssisələrinin gəlirlərinin beşdə birini itirməyinə əsas yaradır. Bu baxımdan, büdcə sistemini yaratmaq və tət-

biq etmək lazımdır ən azından ilk ibtidai mərhələdə. Bütçə tətbiq etmək yolunda müəssisə rəhbərliyi böyük çətinliklər yaşayır. Ən əsasda, bütçə tərtibində metodologiyası olmayan müəssisələr. Hər kəs bütçə ehtiyacını başa düşür, ancaq bir neçə idarəçi ola bilər ki bütçənin həyata keçirilməsinə dair vaxtında qeyd etməyib sabit bir standartlaşdırılmış bütçə strukturu haqqında tam və sistemləşdirilmiş məlumatlara nail olmasın. Başqa çətinliklər arasında müəssisənin özündə bütçənin tətbiqində yaranan problemlər yer alır. Əgər menecer bütçə ehtiyacın olduğunu başa düşsə, qalan işçilərin bu mövqedə bağlı olduğu anlamına gəlmir, bunlar ilk növbədə, iş həcmi artması deməkdir. [4] Müəssisə şöbələri arasında gərginliyin azaldılması və maraqların artırılması məqsədilə bütçə prosesi, rəhbərliyin qarşısında duran strateji məqsədləri formalaşdırmalıdır.

Əməliyyat kapitalının idarə edilməsində yaranan problemlər

Çətin maliyyə vəziyyəti rus müəssisələrinin əksəriyyətinin, işləmə sərmayəsinin hərəkəti çətinliklərlə bağlıdır. Müəssisələrin ən böyük problemi səmərəsizliyi. İşəgötürən, maddi kapital müəssisənin aktivlərinin ən mobil hissəsidir. Cari aktivlərin strukturu və ölçüsü göstəricilərə birbaşa təsir göstərərək müəssisənin maliyyə vəziyyətini xarakterizə edir (ödəmə qabiliyyəti, likvidlik). Beləliklə, səmərəli iş, kapitalının idarə edilməsi sistemi likvidlik, ödəmə qabiliyyəti və müəssisənin maliyyə nəticələrini yaxşılaşdırmaq üçün lazımdır. [3]

Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi keyfiyyətinin yüksəldilməsi strategiyası bu fəaliyyət sferasında müasir elmi nailiyyətlərin səmərəli tətbiqini, ilk növbədə maliyyə bazarında əməliyyatların həyata keçirilməsinin müvafiq maliyyə alətlərinin seçilməsini nəzərdə tutur. Müasir maliyyə alətlərinin tərkibi uçot prinsipinə uyğun olaraq maliyyə aktivlərinə, maliyyə öhdəliklərinə, xüsusi kapital alətlərinə, törəmə maliyyə alətlərinə ayrılır. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi keyfiyyətinin yüksəldilməsi strategiyasının hazırlanması prosesində maliyyə bazarında sövdələşmələr və əməliyyatların müasir növlərindən səmərəli istifadə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin uğurla həyata keçirilməsi ən çox onun təşkilati təminat

sisteminin effektivliyi ilə müəyyən edilir. Maliyyə fəaliyyətinin təşkilati təminat sistemi strateji maliyyə qərarlarının hazırlanması, qəbulu və reallaşdırılmasını təmin edən və həmin qərarların nəticəsinə görə məsuliyyət daşıyan müəssisənin daxili funksional xidmət və bölmələrinin qarşılıqlı əlaqələrinin məcmusunu ifadə edir. Maliyyə fəaliyyətinin təşkilati təminat sisteminin əsasını müəssisədə formalaşan maliyyə fəaliyyətini idarə edən struktur təşkil edir. Maliyyə menecmentinin təşkilati strukturunun formalaşması prosesində müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin miqyası və əsas formaları, maliyyə menecmentinin funksiyaları, regional diversifikasiya və digər amillər mütləq nəzərə alınmalıdır. Bazar münasibətləri şəraitində pul axınlarının effektiv idarə edilməsi maliyyə menecmentinin təşkilinin mühüm alətinə çevrilib, çünki müəssisə fəaliyyətinin yüksək son nəticələrinə nail olmağın əsas yolları istehlak bazarında cəmlənmişdir.

Müəssisə səviyyəsində pul axınlarının idarə edilməsi mexanizmini təkmilləşdirmək məqsədilə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir:

- debitor borclarının ödənilməsi müddətini qısaltmaq;
- optimal həddə qədər likvidlik əmsalını artırmaq;
- azad pul vəsaitlərini maliyyə fəaliyyətinə yönəltmək;
- əsas fəaliyyətdən daha çox mənfəətin artırılmasına səy göstərmək.

Mürəkkəb və ziddiyyətli sosial-iqtisadi proses olan inflyasiya maliyyə menecmentinin təşkilində çox böyük çətinliklər yaradır. Inflyasiya şəraitində müəssisənin normal fəaliyyət göstərməsi üçün zəruri kapitalın həcmi daim artır ki, bu da istifadə olunan xammalın qiymətinin və əmək haqqı xərclərinin artması ilə əlaqədardır. Inflyasiya bir çox hallarda investisiya layihəsinin səmərəliliyinə, maliyyələşmə şəraitinə və layihədə müəssisənin öz xüsusi kapitalının iştirak səviyyəsinə təsir edir. Inflyasiyanın idarə edilməsi kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur ki, bu da qiymətin cüzi artırılmasına, gəlirin sabitləşdirilməsinə və uyğunlaşdırılmasına yönəldilir. Inflyasiyanın idarə edilməsi mexanizmləri onun səviyyə və xarakterindən, iqtisadiyyatın mövcud vəziyyətindən, təsərrüfat sistemlərinin gələcək inkişaf xüsusiyyətlərindən asılı olaraq fərqləndirilir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində mühasibat uçotu təkcə maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətində baş verən əməliyyatları qeydə almaqla məhdudlaşmamalı, xarici iqtisadi fəaliyyətin təşkilinə, valyuta əməliyyatlarının yerinə yetirilməsinə fəal nəzarəti təmin etməlidir. Mühasibat uçotu sisteminin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətlərindən biri mühasibat uçotu və maliyyə uçotu arasında qarşılıqlı əlaqə modelinin formalaşdırılmasıdır. Dünyanın bir çox ölkələrində vergi uçotu dinamik şəkildə inkişaf edir, Azərbaycanın uçot praktikasında “vergi uçotu” anlayışı istifadə olunur, lakin bu termin ölkə qanunvericiliyi ilə rəsmiləşdirilməmişdir. Belə ki, mövcud qanunvericilikdə yalnız “gəlirlərin və xərclərin uçotu” termini qəbul edilmişdir.

Dünyanın peşəkar mühasibləri tərəfindən mühasibat və vergi uçotu sisteminin iki modeli: “Qitə” (kontinental) və “İngilis-Sakson” qəbul edilmişdir. “Qitə” modelində mühasibat və vergi uçotu faktiki olaraq üst-üstə düşür, “İngilis-Sakson” modeli müxtəlif məqsədlər güdən mühasibat və vergi uçotunun iki müstəqil sistem kimi paralel surətdə fəaliyyət göstərməsini nəzərdə tutur. Əmlak vergisi üzrə vergiyə cəlb olunma bazası mühasibat uçotu məlumatları əsasında formalaşır Mənfəət vergisi üzrə vergi bazasını formalaşdırmaq üçün əsas informasiya mənbəyi kimi vergi uçotunun məlumatları çıxış edir. Fikrimizcə, vergiyə cəlb olunma bazasının şəffaflığına nail olmaq üçün mühasibat uçotundan əlavə informasiyalar əldə edilməlidir.

Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində firma və şirkətlərdə mühasibat uçotunu və maliyyə hesabatlarını beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq üçün xarici və daxili mühitin dəyişilməsi barədə dürüst və dolğun informasiyaların toplanması və onun əsasında effektiv idarəetmə qərarlarının qəbulu müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Bu məsələnin həllində idarəetmənin yeni konsepsiyası olan kontrolinq böyük rol oynaya bilər. Uçot sahəsində kontrolinqin vəzifəsi müxtəlif rəhbərlik səviyyələrində idarəetmə qərarlarının qəbulu üçün bütün zəruri informasiyaların toplanması və emalı sistemi yaratmaqdır. Kontrolinq həmçinin planlaşdırma, informasiya təminatı, nəzarət və adaptasiya proseslərini əlaqələndirməyə imkan verir.

NƏTİCƏ

Məqalədə maliyyə menecmentinin təşkili problemlərinin sistemli şəkildə tədqiqi aşağıdakı elmi-nəzəri nəticələr çıxarmağa və təkliflər irəli sürməyə əsas verir.

1. Maliyyənin klassik nəzəriyyəsinin çərçivəsində əsasən mərkəzləşdirilmiş maliyyə inkişaf etdirilmiş və sistemləşdirilmişdi. Kapitalın inkişafı və beynəlmilləşməsi, transmilli şirkətlərin rolunun artması, istehsalın təmərküzləşməsi prosesi, biznesin resurs təminatı sistemində maliyyə resurslarının əhəmiyyətinin artması XX əsrin ortalarında istənilən iqtisadi sistemin əsas sistem yaratma səviyyəsində, yəni təsərrüfat subyektində maliyyənin rolunun nəzəri cəhətdən dərk edilməsini zəruriyyətə çevirdi.

2. Keçən əsrin ikinci yarısının maliyyə elminin inkişafında prinsipcə yeni mərhələnin başlanğıcı oldu, yəni maliyyənin neoklassik nəzəriyyəsi inkişaf etdirildi. Biznesin inkişafı, maliyyə bazarının möhkəmlənməsi və bank sektorunun genişlənməsi ilə əlaqədar praktiklər tərəfindən tələbatın son dərəcə artması maliyyənin neoklassik nəzəriyyəsinin sürətlə inkişafına gətirib çıxarmışdı.

3. Maliyyənin neoklassik nəzəriyyəsi kapital bazarlarının inkişaf qanunauyğunluqlarını və onların iştirakçılarının davranış məntiqi və prinsiplərini nəzəri cəhətdən əsaslandırır. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisə kapital bazarı ilə bilavasitə münasibətdə fəaliyyət göstərir. Lakin müəssisə maliyyəsinin idarə edilməsi təkcə maliyyə bazarındakı əməliyyatlardan ibarət deyil. Çünki maliyyə bazarındakı əməliyyatlar pul axını, investisiya, borc-istiqraz əməliyyatlarının idarə edilməsi üzrə aparılan müxtəlif növ əməliyyatların yalnız bir hissəsidir. Məhz bu vəziyyət maliyyə menecmentinin nəzəri əsaslarının işlənilməsi üçün əsas olmuş üç elmin: maliyyənin neoklassik (müasir) nəzəriyyəsi, mühasibat uçotu və idarəetmənin ümumi nəzəriyyəsinin birləşməsindən müstəqil elmi-praktiki istiqamət kimi formalaşmışdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Володин А.А. и др. Управление финансами (Финансы предприятия): учебник. М.: ИНФРА-М, 2011.-504 с.

2. Е.С. Стояновой М Финансовый менеджмент: теория и практика / под ред.: Перспектива, 2015.- 656 с.

3. Лукасевич И.Я. Финансовый менеджмент: М.: Вузовский учебник, 2016. -132 с.

4. Маркарян Э.А., Герасименко Г.П. Финансовый анализ. М.: Приор, 2014.- 277 с.

5. Ступаков В.С. , Токаренко Г. С. Риск-менеджмент. — М. : Финансы и статистика, 2016.- 256 с. 2.

Наджафзаде А.М.

Современные проблемы и решения финансового менеджмента

Резюме

Цель исследования: разработать научную концепцию совершенствования управления финансами и эффективной организации, одновременно улучшая финансирование предприятий.

Методология исследований: Теоретической и методологической основой исследования являются труды классиков экономической науки и ведущих ученых-экономистов, законы, принципы и законность рыночной экономики.

Сравнение в исследованиях, научная абстракция, логическое обобщение, статистический анализ, прикладной подход и т. д. методы были использованы.

Результаты исследований: Изучена роль эффективного финансового менеджмента в экономике и проблемы его финансирования. В результате исследования ряд предложений показывают, что принятие этих соображений и рекомендаций может ускорить развитие предприятий в Азербайджане.

Ключевые слова: финансы, предприятие, менеджмент.

Najafzade A. M

Modern problems and solutions of financial management

Summary

Purpose of the research: The purpose of the research is to develop a scientific concept on improving financial management and effective organization at the same time improving the financing of enterprises.

Methodology of the research: Theoretical and methodological basis of the research are the works of classics of economics science and leading economist scientists, principles and legality of market economy.

Comparison in research, scientific abstraction, logical summarization, statistical analysis, application-oriented approach, etc. methods were used.

Results of the research: Investigating the role of effective financial management in the economy and its funding problems have been studied. As a result of the research, a number of proposals suggest that the adoption of these considerations and recommendations can accelerate the development of enterprises in Azerbaijan.

Key words: finance, enterprise, management.

Daxil olub: 11. 12.2018

Rəy verib: AMEA İqtisadiyyat Institutunun “Maliyyə, pul-kredit siyasəti” şöbəsinin əməkdaşı i.ü.f.d. Bayramov V. A.